

Venäjän ja Euroopan välissä

Suomea ja Baltian maita yhdistää Venäjä, jonka kautta niillä on yhteinen valtiollisen kehityksen historia niin hyvässä kuin pahassakin. Kun Venäjä aloitti 1870-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Baltian venäläistämisen, sen taustalla oli yhdistyneen Saksan pelko. Baltian maita hallinneet saksalaisaatelit muuttivat Venäjän silmissä epäluotettaviksi, mahdolliseksi Saksan viidenneksi kolonnaksi. Venäjän toinen rajamaa Suomi taas sai samaan aikaan tsaarilta lahjaksi oman kielen ja nautti muutenkin laajasta autonomiasta. Tämän tarkoituksena oli irrottaa suomalaiset entisen emämaa Ruotsin vaikutuspiiristä ja korvata ruotsinkielinen ja osittain myös ruotsinmielinen hallitseva yläluokka tsaarille lojaalilla suomenkielisellä luokalla.

Baltian maat ja Suomi saivat itsenäisyyden I maailmansodan ja Venäjän vallankumousten pyörteissä. Suomi ja Baltian maat olivat maailmansodan aikana Saksan aktiivisen idänpolitiikan kohteena, johon kuului Venäjän heikentäminen tukemalla imperiumiin kuuluneiden vähemmistökansojen kansallisia pyrkimyksiä. Saksan tarkoitus oli rakentaa Mustalta mereltä Jäämerelle Venäjää ympäröivä liittolaisvaltioiden ja protektoraattien vyöhyke, jonka osana Itämeren rantavaltiot olisivat. Toisille saksalaisten joukkojen toiminta Suomessa ja Baltiassa merkitsi tukea itsenäistymiselle, toisille taas sekaantumista kansalaisuuttaan valkoisten puolella. Venäjän ja Saksan näkökulmasta kyse oli valtopolitiikasta ja Itämeren hallinnasta.

Maailmansotien välisenä aikana Suomi ja Baltian maat kuuluivat Saksan ja Neuvostoliiton sotilaallisten laskelmien piiriin — ei niinkään sotilaallisen voimansa vuoksi vaan molemmille suurvalloille keskeisen strategisen sijaintinsa takia. Suomen ja Baltian

maiden historiaan kuuluu myös Puolan aloitteesta 1922 Neuvostoliittoa vastaan solmittu sotilaallinen reunavaltiosopimus. Se raukesi kuitenkin, koska Suomen eduskunta ei ratifioinut sitä. Seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa Neuvostoliiton sisäisen tilanteen kriisiytyminen ja Hitlerin valtaannousu 1933 heijastuivat koko Itämerelle. Neuvostoliiton Itämeren laivaston tukikohta sijaitsi Suomenlahden pohjukassa Leningradin edustalla ja itse kaupungista oli kehittynyt keskeinen teollisuuskeskus. Suomi ja Baltian maat sijoittuivat Saksan ja Neuvostoliiton voimakenttien leikkauspisteeseen tavalla, joka sai ne etsimään sotilaallista tukea 1930-luvulla niin Ranskasta ja Englannista kuin Saksastakin. Kehittävätpä Viro ja Suomi 1930-luvulla jopa keskinäistä salaista sotilaallista yhteistyötä puna-armeijaa vastaan.

Oikeistoradikalismien ja fasismin nousu Euroopassa aiheutti kolhuja sekä Baltian maiden että Suomenkin demokratialle. Baltian maissa nousivat valtaan diktaattorit. Viron entinen presidentti Lennart Meri tosin on kutsunut Konstantin Pätsin hallintoa pehmeäksi diktatuuriksi, jota se tietenkin natsi-Saksan ja Stalinin diktatuureihin verrattuna olikin.

Toinen maailmansota oli kohtalokas ennen kaikkea Neuvostoliiton ja Leningradin väestölle, mutta myös baltit ja suomalaiset joutuivat kokemaan kovia. Eurooppalaisen suurpolitiikan seurauksena 1939 syntynyt Saksan ja Neuvostoliiton etupiirisopimus sinetöi Baltian maiden liittämisen Neuvostoliittoon. Suomen ja Baltian maiden tiet erosivat II maailmansodassa kun balteista oli tehty neuvostokansalaisia ja suomalaisista Saksan liittolaisia niin kuin liittoutuneet meidän roolimme näkivät, tai kanssasotijoita niin kuin se on täällä haluttu määritellä. Tästähän on jälleen kerran käyty viime kuukausien aikana kes-

kustelua myös sekä suomalaisessa että venäläisessä julkisuudessa. Sille antoi kimmokkeen professori Nikolai Baryshnikovin Suomen roolia Leningradin piirityksessä käsittelevän teoksen julkistaminen ja professori Timo Vihavaisen siitä kirjoittama arvostelu.

Toisen maailmansodan lopputuloksena Neuvostoliittoon liitetyt Baltian maat ja YYA- Suomi olivat osa Neuvostoliiton luomaa turvallisuusjärjestelmää. Se murtui vasta Neuvostoliiton hajoamiseen, 1900-luvun kolmanteen suureen Euroopan poliittista karttaa mullistaneeseen tapahtumaan.

Baltian maiden takaisin saama itsenäisyys tapahtui yllättäen niiden itsensäkin näkökulmasta siitä huolimatta, että ne olivat Neuvostoliiton hajoamiseen liittyneen poliittisen prosessin eturintamassa. Baltiassa tartuttiin nopeasti Neuvostoliiton presidentti Mihail Gorbatschovin aloitteeseen laajojen yhteiskuntapiirien aktiivisesta ja vetämisestä mukaan politiikkaan. Gorbatschovhan pyrki sivuuttamaan puolueen, jossa hänellä oli vaikeuksia saada linjaansa läpi, ja kokoamaan tukseen laajempia ja uusia yhteiskunnallisia voimia. Baltian kansanrintamasta tuli 1980- ja 90-lukujen vaihteessa koko Neuvostoliitossa tapahtuneen poliittisen aktiivisuuden ja kansalaisyhteiskuntakehityksen generaattori ja järjestäytymismalli.

Itsenäistymisensä jälkeen Baltian maa ovat hakeet paikkaansa kansainvälisessä yhteisössä, etsineet yhteiskuntamallia sekä määritelleet kansallista identiteettiään. Niin kuin tämän numeron jutuista käy ilmi, prosessi on edelleenkin kesken tietyistä perusratkaisuista huolimatta. Kaikista kolmesta Baltian

maasta tulee sekä EU:n että Naton jäseniä, minkä ratkettua ne ovat saavuttaneet keskeisimmät ja niiden lähihistoriasta johtuen laajaa tukea nauttivat tavoitteensa.

Tästä ei vielä kuitenkaan seuraa, että Baltian maiden yhteiskunnalliset ongelmat olisi ratkaistu. Näiden institutionaalisten ratkaisujen myötä yhteiskunnallisille päätöksille on luotu ainoastaan tietyt raamit. Samalla on syntynyt uudenlaisia ratkaisuja vaativia ongelmia. Niihin kuuluvat mm. suhtautuminen EU:n valmisteltavana olevaan, liittovaltiomallia ajavaan perustuslakiehdotukseen ja se, minkälaisen roolin Baltian maat haluavat ottaa sotilasliitto Naton uudessa globaalissa toimintastrategiassa ja ennen kaikkea Naton ja Venäjän suhteissa. Irakin politiikan esille nostamat ristiriidat EU:ssa ja Natossa osoittavat, että yhtenäisen linjan löytäminen myöskään tässä kontekstissa ei ole aina helppoa edes niin perustavaa laatua olevassa kysymyksissä kuin sodasta ja rauhasta päättäminen.

4.3.2003

Markku Kangaspuro